

## Політична роль жінки у традиційному суспільстві XIX століття через призму польських жіночих видань «Gwiazda», «Wianki»

УДК (438) "18/.19": 070  
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-1.31>

кандидат наук  
із соціальних комунікацій,  
асистент кафедри  
міжнародної інформації  
Національного університету  
«Львівська політехніка»  
вул. пл. Святого Юра, 3,  
Львів, Україна

*Актуальність теми наукової публікації зумовлена сучасними політологічними, гендерними та націоналістичними дослідженнями жіночих рухів у європейських країнах, зокрема польського жіночого руху, який розпочався та розвивався у Львові разом з українським жіночим рухом. Метою статті є аналіз та огляд номерів польських жіночих часописів, які виходили у Львові у XIX столітті для того, щоб з'ясувати головну тематику, свідомісні парадигми польського жіночого руху, ціннісні концепти польської жіночої періодики, трансформацію поглядів на політичну роль жінки у традиційному суспільстві та її участь у громадському і державному житті.*

*У науковій статті проаналізовані негативні стереотипи про традиційну роль жінки у суспільному та громадському житті на прикладі польських жіночих часописів «Gwiazda» та «Wianki», що виходили у Львові у XIX столітті. З'ясовано, що традиційні погляди на роль жінки застаріли, натомість на шпальтах польських жіночих часописів пропагуються: жіноча освіта, самоосвіта, творча реалізація жінки як особистості. Традиційна формула для жінок у суспільстві, яка зводилася до заміжжя та народження дітей критикується за поверховість. У статті простежено нові можливості для жінок, які пропонують авторки на шпальтах цих видань: жінки політично активної, що не байдужа до долі свого народу.*

*Методи дослідження. У дослідженні використано комплекс загальних і спеціальних методів: метод концептуального аналізу у визначенні польського жіночого руху; тематичний аналіз у визначенні головної тематики видань «Gwiazda», «Wianki»; синтез у вивченні методів і форм боротьби активного жіноцтва за свої політичні права. Результати і висновки. Активна політична роль жінки-громадянки – свідомісний концепт польської жіночої преси, яка виражалася у розвінчанні активного жіноцтва негативних стереотипів про пасивність жіноцтва.*

**Ключові слова:** традиційна роль жінки, жіноча періодика, польські жіночі часописи, польський гендерний рух, суффражизм, політичні права жінок, польський жіночий рух.

**Вступ.** У другій половині XIX століття на польських землях розвинулася преса для жінок політичного та радикального характеру [2, с. 35], яка проголошувала емансиповані гасла, була багата освітніми та патріотичними темами. Але початок польської жіночої преси у Східній Галичині мав традиційну модель, тобто на шпальтах цих часописів обговорювалися родинні та жіночі справи. До такої традиційної моделі зараховуємо видання «Gwiazda» та «Wianki».

**Мета статті.** Головна мета статті – здійснити глибокий аналіз тематичного поля польських жіночих видань XIX століття, які реанімували застарілі стереотипи про політичну роль жінки у суспільстві.

**Методи дослідження.** У науковій статті використаний комплекс наукових методів, зокрема системного аналізу у характеристиці стереотипів про жінок у суспільстві; синтез у загальному розвитку польської жіночої періодики XIX століття, хронологічний аналіз для з'ясування загальних тенденцій розвитку періодики того часу.

**Основна частина.** 1849 року у Львові виходить жіночий часопис «Wianki», який редагувала Юлія Гочалковська. Це був часопис тільки одного автора, але при постійній співпраці Якуба Фельшинського і Северина Целярського. На жаль, часопис довго не проіснував, бо мав низький тираж, не мав матеріальної підтримки і передплатників. Бібліографічні відомості про часопис «Wianki» знаходимо у загальній бібліографії жіночої періодики З. Залевської: «Wianki» подається як тижневик для жіночої статті, присвячений освіті духовній, світоглядній і фаховій, що виходить у Львові з 1849-го до 1850-го років; спочатку з'явився як тижневик. Раз на місяць додавалася «ілюстрована» сторінка моди і аркуш гаптування та інших ручних робіт. Склад організації редакції часопису сталий: повісті, вірші, бібліографія. Головним редактором була Ю. Гочалковська [14, с. 202].

Цей часопис дослідники розглядають поряд із часописами для дітей, які виходили у цей період. Відомості про цей часопис знаходимо у бібліогра-

фії галицької преси за 1831–1866 роки як часопис для дітей і жінок [10, с. 305]. Часопис був присвячений духовній, світоглядній жіночій освіті при постійній співпраці Якуба Фельшинського і Северина Целярського. Налічував заледве 180 передплатників і не виходив довго [1, с. 397]. «Wianki» були першою спробою традиційного жіночого видання, в якому широко обговорювалася тема жіночої освіти та формування жіночого світогляду, базового на релігійних цінностях. Від початку програмної повісті «Марта» Елізи Ожеховської, що стала засадничою програмою польського жіночого руху у 70-х та 80-х роках XIX століття «Wianki» взяли на себе обов'язок виховувати молодих дівчат і прищеплювати їм цінності, ламати негативні і застарілі стереотипи про вищу освіту для жінок та про політичну роль жінки у суспільстві та державі.

Катаржина Дормус вказує на те, що «Wianki» були присвячені жіночій світоглядній, духовній та фаховій освіті, були часописом слабким, хоча авторка видання задумала його досить амбітним: «1849 року у Львові з'явився перший номер тижневика «Wianki», виданого і редагованого Юлією Гочалковською (1809–1888). На межі 40-х і 50-х XIX століття виходили «Wianki», що мали підtitул часопису, присвяченого духовній, світоглядній і фаховій освіті для жінок. У намірі Ю. Гочалковської часопис повинний бути амбітним, що має на цілі «поступ і прищеплення моралі», призначений для жінок різного віку» [1, с. 45].

Видання мало слабкий суспільний відгук, було традиційне у поглядах і редаговане на низькому рівні. На виховну тему в ньому було надруковано кілька статей; тільки ті, що готували жінку до подружжя – що вважалося інституцією, поважною «ціллю нашого життя», головною метою для кожної молоді дівчини [1, с. 47]. Часопис «Wianki» – спроба реанімування моделі періодики [2, с. 182], яка з'явилася за сприяння активістки Н. Малецької вкінці XIX століття. Часопис був проектом авторським, редагований тільки однією письменницею, яка наповнила сторінки власними творами. Редакторка виступала як автор художніх творів та публіцистичних текстів у редакційному відділі «Письменництво польське» [11]. «Wianki» містив цикл «Література світу» [11, с. 97]. Отож, часопис «Wianki» пропагував традиційні цінності, бо мав на меті прищеплювати мораль, мав сталу організацію редакції. Підtitул видання – «тижневик для жіночої статі» [11] одразу вказує на те, що часопис призначався виключно жінкам. Через кілька номерів підtitул уточнювався словами «часопис, присвячений духовній, світоглядній та фаховій освіті жінок» [13, с. 144]. На першій шпальті розташовувалася назва і підtitул, місце видання та редакційна стаття. «Wianki» мали маленький формат, до котрого додавалися сторінка моди та гаптування. У редакційній статті Ю. Гочалковська виступала

із дискусійними питаннями, найчастіше, які торкалися теми жіночого виховання. Наприклад, у шостому номері, редакторка вказує на те, що видання буде прищеплювати мораль для своїх читачок, а також на ту особливість, що часопис виходить для жінок різного віку [11].

На наступній сторінці надрукована стаття «Про заміжжя», підписана криптонімом «А. Д.» [11], в якій йшлося про ідеал подружнього життя. І таких статей на шпальтах часопису було чимало. Всі вони мали одну рису – традиційний погляд дівчини та її батьків на заміжжя. З'являється образ *щасливого заміжжя*. Заміжжя назване двома суперечностями: найбільша воля і найбільша неволя. Це для дівчини є найбільшим щастям, коли його зазнає дівчина. А нещастям назване невзаємне кохання. Але саме тоді пізнається ціль нашого життя; тоді відкривається жінкам небо на землі, про яке Христос говорив, як про око, що не бачить та вухо, що не чує. Таку родину благословляє Бог діточками на землі. У статтях часопису фігурують такі семантичні конструкції: *відкривається небо; око, що не бачить; вухо, що не чує; благословення діточками* – релігійна термінологія з біблійних притч та з церковних книг. Це свідчить про те, що часопис проповідував католицькі цінності. Погляд часопису на тему шлюбу досить традиційний, консервативний. У центрі цих статей – Христос та християнські цінності. Мораль – головна мета у формуванні світогляду молоді дівчини. Про життя молоді панни Ю. Гочалковська друкує невеличку зарисовку «Чотири роки з життя Анни» [13]. Крім традиційних статей і зарисовок на тему заміжжя інколи Ю. Гочалковська друкує подорожні нариси і свої особисті спогади. Традиційною рубрикою у редакції були біографії святих – короткі біографічні відомості та моральні подвиги. У часописі «Wianki» часто зустрічаємо релігійну поезію, вірші релігійного характеру самої редакторки: «Коли молишся?», «Пісня Бога-отця» [11]. У відділі кореспонденції «Від редакції» [13] Ю. Гочалковська публікувала короткі оголошення про часопис, опис таблиці гаптування.

У наступному номері Ю. Гочалковська продовжує статтю про заміжжя, де вказує на те, що чоловіки мають вищий суспільний стан, бо дають жінці ім'я, але, коли жінка розумна і пробачає своєму чоловікові, то тоді вона є вищою в очах суспільства і Бога. Також наболілою проблемою у справі заміжжя, авторка вважає стереотип про «стару дівку» – жінку, яка була недостатньо гарною і не вийшла заміж. *Великим приниженням* названий цей стереотип. У статті критикується несерйозне ставлення до шлюбу і страх перед самотністю. Суспільні упередження і страждання самотніх жінок від браку власної вроди – це негативні думки. Ю. Гочалковська намагається не тільки розвінчати негативні стереотипи, але й надати нового звучання жертвності і вдосконаленню самої жінки.

Редакція вважала, що вищість жінки – це насамперед її почуття обов'язку, її моральність, її жертвна любов, а не матеріальний статок її чоловіка. Жінка повинна бути хорошою дружиною та прекрасною матір'ю. У дев'ятому номері часопису надруковані художні твори редакторки-авторки: «Зимова кров» – маленька новела про піхотинця, що мав пригоду в льоні, «Деякі думки Марії Лещинської» – метафори із життя відомої жінки, а також вірш постійного співробітника часопису Є. Сціборського. У цьому номері Ю. Гочалковська подала новий відділ «Бібліографічні відомості зі Львова» [13].

У наступному номері видання Ю. Гочалковська надрукувала пізнавальну статтю «Знання себе самого», в якій пізнання жінки як особистості є найбільшою наукою життя [12]. Потрібно старатися дізнатися про свої слабкості більше, аніж глибини розв'язання політики і різних загадок природи. Така наука є потрібною та важкою, бо «де знайти людину, що визнає власні помилки?» [13], – лунає риторичне запитання до аудиторії. Вперше жінка розглядається як *самодостатня особистість*. У цьому ж номері надруковані «Спогади пані Станіслава» – розповідь про 1809 рік, тобто матеріали історичного характеру, які, на думку авторки, мали б патріотично виховувати жіночу аудиторію часопису. З'являється окремий відділ моди – «Вбрання», де детально описано вбрання до візитів та інших заходів.

«Wianki» мали три цікаві особливості, чим відрізнялися від інших польських жіночих видань у Східній Галичині і розвінчували негативні стереотипи суспільства: війна за становище старих панянок; критика батьків і дівчат, які вибирають женихів; самовиховання, що зводилося до пізнання самого себе і самовдосконалення. Третьою цікавою особливістю у журналі «Wianki» було питання самовиховання – для кожного потрібна праця над собою, щоб бути досконалим членом суспільства. Але попри ці виняткові особливості видання все ж залишається на шпальтах традиційна формула бачення жінки: *жінка-мати-громадянка*, проте її осмислення ведеться із точки зору моральних цінностей, а не тільки поверхових застарілих негативних стереотипах.

Особливе місце серед польської жіночої преси початку XIX століття займала львівська «Gwiazda». Видавцем часопису був Іполит Ступницький. «Gwiazda» виходила нерегулярно. Частина текстів часопис передруковував з польського видання «Блющ». Така практика була поширена у багатьох жіночих часописах. «Gwiazda» у Львові виходить значно пізніше, ніж «Wianki», проте її традиційність у темах, які порушуються на шпальтах чимось нагадували «Wianki». У бібліографії С. Залевської дізнаємося про «Gwiazdu» такі відомості: «Gwiazda». Виходить у Львові 1869–1870 роках протягом 10-ти днів із 1 травня 1869 року. Склад

організації редакції був сталим: у вступі містився життєпис чи повість, поезія, потім друкувалися відділи: «Речі домашнього господарства», «Речі кухні», «Речі для пильнування здоров'я», «Шаради», «Всячина». Періодичність порушувалася, були запізнення» [14, с. 77]. Про «Gwiazdu» дослідники згадують як про невдалі ініціативи польського жіночого часопису [1].

На першій шпальті часопису за 1869 рік у шапці наявний такий підtitул – «часопис, для наречених» [3]. Видання було маленького формату, обіймало тільки вісім сторінок. На першій сторінці надрукований життєпис Софії Каплинської із портретом цієї відомої жінки [3]. Цікавою особливістю видання була тема вищої освіти для жінок, яка порушувалася виданням уже з першого номеру. У статті «Про потреби вищої освіти для жінок» журналіст М. Статковський критикував панівне становище чоловіків у всіх сферах суспільного життя та негативні стереотипи про роль жінки у суспільстві: «Однією із перешкод сучасної цивілізації, є те, що жінки є нижчі від нас, не допускаємо їх до вищої освіти. Не допускаємо незалежного від нашого побуту, даємо їм односторонню освіту, внаслідок заміжні чи незаміжні жінки не можуть собі дати ради без нас. Такий погляд не тільки несправедливий, егоїстичний, а й справжня кривда для жінок. Сирітка, вдова чи бідна дівчина, яка незаміжня повинна займатися тільки господарством та родиною. Знаємо жінок, що досягли великих успіхів на наукових теренах, що кожний би позаздрив, але це не заважає їм бути веселими в товаристві чи хорошими вчительками у родині» [3, с. 3].

Ця проблемна стаття ставила перед традиційністю польського суспільства потребу у вихованні жінки для добра держави і родини. Цікавою рисою цієї статті є її критичний погляд, здійснений не жінкою, а чоловіком. У такій ситуації автор статті звинувачує чоловіків, які не дають можливості дівчатам вчитися, а також засуджує жінок, які не бажають вчитися. На останній сторінці редакція подавала малюнки вбрання, а також для розваги своєї аудиторії загадки [5, с. 93].

У другому номері видання подано життєпис Барбари Радзивилової, яка була популярною жінкою того часу [6]. А далі у продовженні статті про потребу вищої освіти, автор називає ще одну проблему жіноцтва, яка не дає змоги бідним жінкам здобути належне місце у суспільстві, знайти собі хорошу роботу та гідну зарплатню – жіночу освіту [7, с. 22]. Поряд з тим, часопис намагався уникати опису проблеми для жінок, які через моральні і матеріальні можливості не могли отримати добру освіту. Для тих жінок, які вчать існує інша проблема – багато з них після закінчення студій закидають свою науку, і тільки користуються тими знаннями, що їм буде потрібно для розмови у високому товаристві» [8, с. 34].

У третьому номері часопис починає критикувати традиційні цінності, які [8] мають поверховий характер. Великої ваги у виданні набувають моральні цінності – цнота дівчат і добре материнство. Часопис використовує асоціативне порівняння цих цінностей та вмінь до дерев, що квітнуть, але ніколи не приносять плодів. Постає поняття *обов'язку матері*, яке піддається реанімуванню – у старе, поверхове звучання, що зводилося до народження і виховання дітей вкладається новий зміст: обов'язок матері – це не тільки мати цінності, але й прищеплювати їх своїм вихованцям. Після цієї статті редакція публікує нові відділи: «Потреба домашньої аптечки», «Про риболовлю» [9], які мали практичний характер і поради, щоб допомогти своїй жіночій аудиторії у господарстві. У п'ятому номері, традиційно на останній сторінці видання, редакція надавала поради практичного характеру – як виводити плями з одягу чи як прати білизну.

Наступні номери зберегли редакційні відділи. Починаючи з сьомого номера, у «Gwiazdi» публікуються матеріали історичного характеру, наприклад, про унію Литви і Польщі [4]. Статті про вищу освіту для жінок не була єдиною темою, яку порушувала «Gwiazda». Також важливою темою для видання була тема заміжжя. Наприклад, стаття «Про заміжжя» [5] критикує заміжжя з любові, яке швидко розпадається через брак відповідальності і цінностей у молодих людей. Головною вадою молодих панночок часопис бачив у повільній праці над своїм шлюбом через відсутність моральних засад. Шлюби з любові, на жаль, рідко тривають довго та щасливо. Повільна праця, не бажання молодих панянок вчитися – головна вада нещасливого, недовгого шлюбу [9, с. 53]. Але попри це, «Gwiazda» надавала перевагу невеликим новелам з дидактичним повчанням, пропагуючи цінності, мораль. «Gwiazda» бачила жінку через призму біблійної історії про Адама і Єву. У статті «Жінка» [4] подані два головні завдання жіночого існування: перша – праця над тілом, дбати за тіло, а друга – дбати про добрий дух і шукати духовності.

Результати. «Wianki» були традиційним часописом, який мав нетрадиційний підхід і бачення певних проблем у суспільстві, пов'язаних із становищем незаміжньої, незахищеної від несправедливих осудів, жінки. Цей часопис протягом свого короткого виходу у світ змінив уявлення самих жінок про шлюб і домашнє виховання, особливо на самоосвіту, самовдосконалення. І ці теми були новаторством у польській жіночій пресі, що виходила у Східній Галичині кінця XIX століття.

Серед важливих тем «Gwiazdy»: виховання молодих польок у традиційному християнському

дусі, зацікавлення жінок вчитися і працювати, бути добрими матерями, гідними нареченими. Жінка постає у центрі кожного матеріалу як моральна субстанція, важлива не тільки для своєї родини, чоловіка чи дітей, а й також для своєї держави. Жінка, на думку часопису, відповідальна за долю свого народу, за майбутні покоління, бо вона покликана виховати дітей у моральному дусі як патріотів та порядних людей. Попри традиційний погляд на роль жінки у суспільстві, автори статей видання бачать призначення жінки у тому, що вона може ошчасливлувати інших. Це той чинник, від якого залежить занепад чи розвиток національного життя. Жінка стає важливою не тільки для конкретної родини, чоловіка чи дітей, бо моральна жінка повинна дбати про моральний розвиток польського народу.

**Висновки.** Часопис «Gwiazda» хоча пропагує традиційні християнські цінності, проте закликає їх переосмислити глибше. Заклик жінок до того, щоб отримати вищу освіту, роль жінки-матері, котра любить Бога – головні теми, що порушує часопис. Обидва часописи «Wianki» та «Gwiazda» традиційні за своїми ідеями, проте їхнє переосмислення ролі жінки у суспільстві глибоке. Вперше звична формула бачення *жінки-матері-громадянки* критикується за поверховість, недосконалість, а моральний чинник у жіночому вихованні стає головним.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Dormus K. (2006). Problematyka wychowawczo-oświatowa w prasie kobiecej zaboru austriackiego w latach 1826–1918. [Educational issues in the women's press of the Austrian partition in the years 1826–1918.]. Warszawa, 453 s. [in Polish]
2. Franke J. (1999) Polska prasa kobieca w latach 1820–1918. W kręgu ofiary i poświęcenia [Polish women's press in the years 1820–1918. In the circle of sacrifice and sacrifice]. Warszawa, 192 s. [in Polish]
3. *Gwiazda*. [Star]. 1869. № 1. S. 3. [in Polish]
4. *Gwiazda*. [Star]. 1869. № 10. S. 73. [in Polish]
5. *Gwiazda*. [Star]. 1869. № 12. S. 93. [in Polish]
6. *Gwiazda*. [Star]. 1869. № 2. S. 11. [in Polish]
7. *Gwiazda*. [Star]. 1869. № 3. S. 22. [in Polish]
8. *Gwiazda*. [Star]. 1869. № 5. S. 34. [in Polish]
9. *Gwiazda*. [Star]. 1869. № 7. S. 53. [in Polish]
10. Historia prasy polskiej. Prasa polska (1864–1918). T. 2. (1976) [History of the Polish press. Polish press (1864–1918). T. 2.]. Warszawa, 360 s. [in Polish]
11. *Wianki*. [Wreaths]. 1849. № 6. S. 81. [in Polish]
12. *Wianki*. [Wreaths]. 1849. № 7. S. 97. [in Polish]
13. *Wianki*. [Wreaths]. 1849. № 9. S. 144. [in Polish]
14. Zalewska Z. Czasopisma kobiece w Polsce (Materiały do historii czasopism rok 1818–1937) (1938). [Women's magazines in Poland (Materials for the history of journals, 1818–1937)] Warszawa. 257 s. [in Polish]

## The political role of women in the traditional society of the XIX century through the prism of Polish women's editions «Gwiazda», «Wianki»

Pavliukh Mariia Vasylivna

Ph. D. in Social Communications,  
Assistant at the Department  
of International Information  
Lviv Polytechnic National University  
Sq. St. George str., 3,  
Lviv, Ukraine

*The relevance of the topic of the scientific publication is due to modern political science, gender and national studies of women's movements in European countries, including the Polish women's movement, which began and developed in Lviv, along with the Ukrainian women's movement. The aim of the article is to analyze and review the issues of Polish women's magazines published in Lviv in the XIX century in order to clarify the main topics, conscious paradigms of the Polish women's movement, value concepts of Polish women's periodicals, transformation of views on women's political role in traditional society. Its participation in public and state life.*

*The scientific article analyzes the negative stereotypes about the traditional role of women in public life on the example of the Polish women's magazines «Gwiazda» and «Wianki», published in Lviv in the XIX century. It was found that the traditional views on the role of women are outdated, while the pages of Polish women's magazines promote: women's education, self-education, creative realization of women as individuals. The traditional formula for women in society, which has been reduced to marriage and the birth of children, has been criticized for being superficial. The article traces new opportunities for women offered by the authors in the columns of these publications: women who are politically active, who are not indifferent to the fate of their people.*

*Research methods. The study uses a set of general and special methods: the method of conceptual analysis in defining the Polish women's movement; thematic analysis in determining the main topics of the publications «Gwiazda» and «Wianki»; synthesis in the study of methods and forms of struggle of active women for their political rights.*

*Results and conclusions. The active political role of a woman-citizen is a conscious concept of the Polish women's press, which was expressed in debunking active women of negative stereotypes about the passivity of women.*

**Key words:** traditional role of women, women's periodicals, Polish women's magazines, Polish gender movement, suffrage, women's political rights, Polish women's movement.